

ritori rossellonès: diuen *bálmə* amb *-l-*, des de l'Albera i Corberes fins a la Baga de Cerdanya; a Albera, Roca d'Albera, Montesquiu, Torderes, St. Miquel de Llòtes, Fontpedrosa i Er;⁴ i fins en algun punt del Cadí (Cava); a Planès de la Perxa, però, ja és *Bauma* i així pertot des d'allí cap a l'Oest i cap al Sud, en el Cadí, Farrera de Pallars, etc., i vers Migjorn a tot el Principat; la forma amb *-l-* no reapareix fins a les Valls de Bof i Benasc, així com de l'Ebre enllà. El mot ja no entra pròpiament a l'Aragó: la darrera vall a l'Oest, on el vaig recollir és la de Benasc: tant Ferraz (p. 63) com els meus informants la distingien d'una *esbomegada* 'ensulsiada'.

Els informes recollits per a l'*Onom. Cat.* permeten precisar bé l'àrea dels sentits predominants. Cap a Segarra apareix molt el sentit atenuat; a Lloberola de Biosca la Font de la Baixa raja sota una *bauma*. Però més al Nord, en el Solsonès i Berguedà es tracta de grans cavernes. A Guixers, a diverses coves espaioses on, després d'una entrada estreta, hi ha grans sales, amb lloc per a 3000 i 4000 caps de bestiar (com la dels Ternals i la de Sant Llobre, C. Aug. Torras, *Cardener*, pp. 311b, 315b);⁵ en el vast terme de Gósol (i en els veïns de Lavansa, Tuixén, la Coma, St. Llorenç i Saldes) hi ha innombrables indrets *Bauma de* — i cap de *Cova de* (tampoc hi vaig sentir mai els para-sinònims *cavorca*, *avenc*, *bora* ni *canya*).⁶ Una zona semblant és la de l'Alt Berguedà a l'Est del Llobregat. En compto cinc que havien estat habitades per gent, en el terme de Sta. Eulàlia de Puig-Oriol (a Lluçà); moltes en el terme de Castell d'Alarenç (fins amb nom privatiu d'elles, com la gran *Bauma de Clarent*), i igual en els termes veïns (la Nou, Malanyeu, Lloberes, Moreta, St. Jaume de Frontanyà). Sovint duen noms de facinerosos o gent feresta que hi residien: *la Bauma d'En Boquica* a Gombrèn, *la Bauma de l'Home Salvatge* a Josa de Cadí, *la Bauma dels Carlins* a Pinós de Solsonès, *la Bauma* roca gran sota la qual viu gent a la Parròquia de Ripoll.

Molt estesa la coincidència amb *esplugu*, que amb poca diferència en el sentit s'usa també en els mateixos llocs: la Borda d'*Espeluga* és al costat, gairebé a dins, d'una *bálmə* a Cava de Cadí; de *La Bauma Gran* de Llobera em diuen que «és una *esplugu*»; a Lladurs apliquen el mot *esplugu* a la *Bauma dels Cle-malls*, però m'expliquen que és «un *avenc*»; la zona on *bauma* designa grans o enfondides cavitats subterrànies, des de l'Alt Berguedà es deu estendre fins a la ribera Oest del Ter Mitjà, car també encara en el terme vast i molt muntanyenc de St. Martí de Sobremunt es nota en la toponímia i en el llenguatge viu l'absència dels mots *esplugu*, *cova* i *cavorca*,⁷ al costat de dotzenes de *bauma de*...

Contrastant amb l'absència total del mot *balma* en els dominis lingüístics castellà i gallego-portuguès, el mot continua freqüent i vigorós en tot l'ample territori occità, llevat solament de Gascunya (en tot cas és absent a l'Aran, Bigorra, Bearn i tot el SO.). Els diccs. topogràfics de l'Aude i del Cantal donen molts testimonis de *La Balmo*, *lei Balmes*, *La Balmissa*

[1462, dict. d'Amé], apareix *bálmə* fins en el Carcí,⁸ i la seva representació en els parlars moderns i antics del Roergue és més copiosa que enllac; els índexs de les *Anciennes Chartes* i Supl. de C. Brunel ens en donen més d'una dotzena de testimonis ja en el S. XII, que almenys en part demostren un indret habitable (puix que és susceptible de donació): un cavaller, per adquirir la preciosa admissió entre els Templers, els dona «lo mas de Lanòjol tot enteiramente enaissi com mos paire ni eu l'avem tengut: los erms e-lz vestitz e tot quant al mas apertan, e *la balma* e las aigas e ---» (a. 1172, *Suppl.*, p. 49); en el provençal rodanès el trobem amb el matís de 'gran sala interna d'una immensa caverna': «dins la trengco *baumo*, a la perfin, enfant, / sian arribà — diguè la vièio», *Mireio* VI, 75.3 (p. 238). Basti això i l'ús en un venerable poema dels més antics, la *Vida de Sant Honorat*, per mostrar la vida constant del mot en tot el territori.⁹

No és pas que el Nord de França vagi gaudir d'una vitalitat semblant, car sobretot crida l'atenció l'escasedat (en certs sectors nullitat) en els conservadors territoris de l'occident de la langue d'oïl; tanmateix cal reconèixer que la toponímia ens en ha conservat testimonis ací i allà en la major part del domini lingüístic francès i admetre que Jud (*ASNSL* cxxxiv, 92-93) té raó quan fa valer la raó que en països planers i intensament agrícoles com els de les terres al Nord del Loire, no hem d'esperar una nodrida presència d'un mot d'aquesta esfera; i almenys és segur que mostra poïents arrels en les terres valones, amb variada aplicació a les condicions del terreny ('cau de conills o de toixons', 'galeria de mina carbonera' amb el verb *baûmer* 'excavar un forat'): en conclusió, en el domini francès, és un mot molt propi de la part oriental que de les terres de l'Oest.

En tot cas, per trobar territoris on el tipus BALMA presenti la mateixa vitalitat i difusió que en els dos vessants pirinencs, ja és ben sabut des d'antic que ens cal passar a les terres alpines, i del NO. d'Itàlia, ací (des de la costa lligur cap al Nord), quasi només per les terres piemonteses (amb vells derivats com *balm* «sasso» en el Novarese, Bertoni, *L'Italia Dialettale*, p. 61 i Oest de Lombardia). En el llibre de Biondelli sobre els parlars de l'Alta Itàlia trobem definit *balma* com «luogo naturale protetto da rupi contro le piogge, talora anche contro il vento» i a la toponímia de Val Anzasca, entre el Llac Major i Monte Rosa, no és inoït en el sentit de «tana» o cau de grans salvatgines (*la balma de la vulp*), però el mot és viu només en el de «rupe sporgente da ripararsi dalla pioggia» (Gysling, *ARom.* XIII, 164, 154) o sigui precisament el que ha preponderat en la nostra llengua. En direcció a Orient, és per allà prop, on comença a decaure el vigor del mot (que és ja bàsicament absent en la major part del Tessí), de manera que no és estrany que a Val Anzasca mateix presenti un senyal fonètic d'escassa antiguitat (segons la norma, allí una L en aquesta posició hauria hagut d'esdevenir *r* o bé *μ*). Al llarg, però, de les altres valls, segueix trobant-se representat sobretot en la toponímia, però en els Grisons és més